

บทบรรณาธิการ

ความคิดว่าด้วยการพึ่งตนเอง (self-reliance) ปรากฏในหลายสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะด้านจิตวิทยา และสาขาว่าด้วยการพัฒนา แม้ว่าความคิดนี้จะระบุว่า เป็นการค้นหาศักยภาพความสามารถที่ตนเองมีอยู่เพื่อนำออกมาใช้ ซึ่งจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจ ก่อให้เกิดพลังความสามารถ ที่จะกำหนดวิถีชีวิต เส้นทางเดินได้ด้วยตนเอง ในด้านการพัฒนา การพึ่งตนเอง ยังเป็นส่วนสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนของการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานภายนอกด้วย

แต่ในทางปฏิบัติการพึ่งตนเองได้กลายเป็นเรื่องที่ทำให้รัฐ ลดบทบาทการสนับสนุนชุมชนและประชาชนผู้ยากไร้ลง ในหลายประเทศแนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการตัดลดงบประมาณด้านสวัสดิการทางสังคมจากภาครัฐ และส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ขณะเดียวกันก็จัดหาเงินทุนในรูปแบบของสถาบันการเงินขนาดเล็กพร้อมไปกับการส่งเสริมให้เกิดรายได้จากภาคการเกษตร เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยรัฐทำหน้าที่ให้ความรู้ จัดฝึกอบรม และลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ เพื่อให้เอกชนเข้ามาบุกเบิกลงทุนและช่วงชิงทรัพยากรเพื่อนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

การส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองมีวิธีคิดที่สำคัญอยู่ว่า ชาวบ้านพึ่งตนเองไม่ได้ ต้องคอยรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ดังนั้นในโลกของทุนนิยมเสรีจึงต้องทำให้ชาวบ้านเหล่านี้สามารถพึ่งตนเองให้ได้เพื่อลดค่าใช้จ่ายของรัฐลง อย่างไรก็ตามในยุคสมัยของการพยายามรวมรัฐ-ชาติของไทยที่อำนาจรัฐยังแผ่ขยายอิทธิพลเข้าไปไม่ถึงในชนบท ประชาชนในท้องถิ่นห่างไกลดำรงชีวิตด้วยการพึ่งตนเองอยู่แล้ว โดยไม่ต้องให้บุคคลภายนอกมาบอกให้เขาเหล่านั้นต้องพึ่งตนเอง บทความเรื่อง *ครอง จันดาวงศ์* กับการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของ *ชาวอีสาน* เป็นตัวอย่างอันดีของการพึ่งตนเองของชาวอีสานที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากข้าราชการและรัฐบาล แต่สิ่งที่น่าสนใจมากไปกว่านั้นก็คือ ไม่เพียง

แต่ชาวนาอีสานจะลุกขึ้นมาจับอาวุธต่อสู้เพื่อปกป้อง และเรียกร้องความเป็นธรรม ชาวบ้านเหล่านี้ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการเข้าร่วมช่วยเหลือขบวนการเสรีไทยที่เคลื่อนไหวในบริเวณเทือกเขาภูพานด้วย บทความอีกเรื่องที่ทำให้เห็นว่าการพึ่งตนเองเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างใกล้ชิดคือ บทความเรื่อง *คนกลุ่มใหม่ในชนบทกับการเมืองท้องถิ่น* ที่แสดงให้เห็นถึงการเกิดเครือข่ายทางการเมืองที่เปลี่ยนโฉมหน้าชนบทจากผู้ที่เคยถูกกำหนดบทบาททางการเมืองให้เป็นเพียงผู้สนับสนุนนักการเมือง ได้กลายเป็น “ผู้เล่น” และกลายเป็นนักการเมืองเอง ทำให้การเมืองส่วนกลางลดบทบาทด้านการพัฒนา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้กลายเป็นเวทีสำคัญที่ทำให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องรอการจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางอีกต่อไป

สิ่งสำคัญอีกประการที่พบในบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้คือการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ชาวชนบทนั้น แทบจะไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากรัฐผ่านโครงการพัฒนาต่างๆ เลย แต่การพึ่งตนเองเหล่านั้นเกิดจากการสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ และทักษะการดำรงชีวิตในถิ่นอาศัย ดังเช่น การใช้ชีวิตในฤดูน้ำหลากของชาวบ้านตาลเอน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากบทความเรื่อง *นิเวศภูมิปัญญากับการปรับตัวในช่วงฤดูน้ำหลากของชาวบ้านตาลเอนฯ* หรือบทความเรื่อง *พลวัตในสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนชาวลัวะอพยพฯ* นอกจากนั้นบทความเรื่อง *ชุมชนพึ่งตนเอง : แนวทางแห่งวิถีชีวิตอิสระของคนพิการ และความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุฯ* ได้สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะพึ่งตนเองได้อยู่แล้ว โดยไม่ต้องให้บุคคลภายนอกมาบอกให้ต้องพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองในงานพัฒนาจึงเป็นกลไกกำกับความสัมพันธ์ (dispositif) ซึ่งเป็นเครื่องมือของอำนาจ เพื่อผลักดันการจัดสวัสดิการทางสังคม และการสร้างหลักประกันการดำรงชีพให้กับประชาชน กลายเป็นเรื่องของธุรกิจเอกชนที่ประชาชนมีภาระต้องจ่าย หรือมิเช่นนั้นก็ให้ประชาชนรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือกันเอง โดยรัฐหันไปสนับสนุนธุรกิจขนาดใหญ่ให้เข้ามาลงทุนในกิจการดังกล่าวแทน การพึ่งตนเองจึงอาจเป็นทางออกสำหรับการพัฒนาโดยองค์กรภาค

รัฐที่ไม่สามารถจะเข้ามาดำเนินการพัฒนา ชาวบ้าน ชาวชนบท ที่รู้เท่าทันและเปลี่ยนแปลงจนองค์การการพัฒนาทั้งหลายเหล่านี้ตามไม่ทัน โดยหันไปจับมือกับภาคธุรกิจเพื่อให้เข้ามายุติฉวยทรัพยากรในชนบทแทน เพื่อให้ทรัพยากรกลายเป็นสินค้า สะสมทุนเร่งการเติบโตของรัฐ ภายใต้ข้ออ้างที่ว่า การเข้ามาของการลงทุนจะนำพาชาวบ้านไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ในขณะที่อีกด้านหนึ่งการพึ่งตนเองของชาวบ้านก็คือ การลุกขึ้นมาต่อต้านอำนาจรัฐ และการเข้ามาของนายทุนส่วนกลาง ซึ่งการพึ่งตนเองแบบนี้ ไม่เคยถูกกล่าวถึงในสาขาวิชาว่าด้วยการพัฒนาที่สอนกันอยู่ในสถาบันการศึกษา ดังเช่นภาพปกวารสารฉบับนี้ ชาวบ้านกลุ่ม “คนรักบ้านเกิด” จังหวัดเลย ชู 3 นิ้ว กลางทุ่งนา ให้กำลังใจนักศึกษากลุ่ม ‘ดาวดิน’ ด้วยห่วงใยความปลอดภัยในชีวิตของลูก ๆ นักศึกษา ปฏิบัติการให้กำลังใจ กลางทุ่งนาในฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต ท่วมกลางสถานการณ์การคุกคามจากบริษัทเหมืองแร่ทองคำ และฝ่ายความมั่นคง นับเป็นความกล้าหาญ และสะท้อนถึงการพึ่งตนเองอย่างถึงที่สุดโดยไม่มีหน่วยงานภาครัฐหน่วยงานใดยื่นมือเข้ามาให้ความช่วยเหลือ

สามชาย ศรีสันต์

บรรณาธิการ